

"İŞ, GÜÇ" ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ VE İNSAN KAYNAKLARI DERGİSİ

"IS, GUC" INDUSTRIAL RELATIONS AND HUMAN RESOURCES JOURNAL

Ekim/October 2015 Cilt/Vol: 17 Sayı:1/Num:4, Sayfa: 43-62

Editörler Kurulu / Executive Editorial Group

Aşkın Keser (Uludağ University)
K. Ahmet Sevimli (Uludağ University)
Şenol Baştürk (Uludağ University)

Editör / Editor in Chief

Şenol Baştürk (Uludağ University)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Erdem Cam (ÇAŞGEM)
Yrd. Doç. Dr. Zerrin Fırat (Uludağ University)
Prof. Dr. Aşkın Keser (Uludağ University)
Prof. Dr. Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Sevimli (Uludağ University)
Prof. Dr. Abdulkadir Şenkal (Kocaeli University)
Doç. Dr. Gözde Yılmaz (Marmara University)
Yrd. Doç. Dr. Memet Zencirkıran (Uludağ University)

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

Prof. Dr. Ronald Burke (York University-Kanada)
Assoc. Prof. Dr. Glenn Dawes (James Cook University-Avustralya)
Prof. Dr. Jan Dul (Erasmus University-Hollanda)
Prof. Dr. Alev Efendioğlu (University of San Francisco-ABD)
Prof. Dr. Adrian Furnham (University College London-İngiltere)
Prof. Dr. Alan Geare (University of Otago- Yeni Zelanda)
Prof. Dr. Ricky Griffin (TAMU-Texas A&M University-ABD)
Assoc. Prof. Dr. Diana Lipinskiene (Kaunos University-Litvanya)
Prof. Dr. George Manning (Northern Kentucky University-ABD)
Prof. Dr. William (L.) Murray (University of San Francisco-ABD)
Prof. Dr. Mustafa Özbilgin (Brunel University-UK)
Assoc. Prof. Owen Stanley (James Cook University-Avustralya)
Prof. Dr. Işık Urla Zeytinoğlu (McMaster University-Kanada)

Ulusal Danışma Kurulu / National Advisory Board

Prof. Dr. Yusuf Alper (Uludağ University)
Prof. Dr. Veysel Bozkurt (İstanbul University)
Prof. Dr. Toker Dereli (Işık University)
Prof. Dr. Nihat Erdoğan (İstanbul Şehir University)
Prof. Dr. Ahmet Makal (Ankara University)
Prof. Dr. Ahmet Selamoğlu (Kocaeli University)
Prof. Dr. Nadir Suğur (Anadolu University)
Prof. Dr. Nursel Telman (Maltepe University)
Prof. Dr. Cavide Uyargil (İstanbul University)
Prof. Dr. Engin Yıldırım (Anayasa Mahkemesi)
Prof. Dr. Arzu Wasti (Sabancı University)

İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, yılda dört kez yayınlanan hakemli, bilimsel elektronik dergidir. Çalışma hayatına ilişkin makalelere yer verilen derginin temel amacı, belirlenen alanda akademik gelişime ve paylaşım katkıda bulunmaktadır. "İş, Güç," Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 'Türkçe' ve 'İngilizce' olarak iki dilde makale yayınlanmaktadır.

"Is, Güc" The Journal of Industrial Relations and Human Resources is peer-reviewed, quarterly and electronic open sources journal. "Is, Güc" covers all aspects of working life and aims sharing new developments in industrial relations and human resources also adding values on related disciplines. "Is, Güc" The Journal of Industrial Relations and Human Resources is published Turkish or English language.

TARANDIĞIMIZ INDEXLER



Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited

“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi - © 2000- 2015

“Is, Güc” The Journal of Industrial Relations and Human Resources - © 2000- 2015

İÇİNDEKİLER

İDEOLOJİK MÜCADELE ARACI OLARAK ENTELEKTÜEL SERMAYE: MESS VE TİSK ÖRNEKLERİ	49
INTELLECTUAL CAPITAL AS AN INSTRUMENT OF IDEOLOGICAL STRUGGLES: THE CASES OF MESS AND TİSK	49
Özet	49
Abstract.....	50
GİRİŞ.....	51
Kuramsal Çerçeve: Sermayenin Değişen Yüzleri; Ekonomik, Entelektüel ve Kültürel	52
Öncü İşveren Örgütleri Olarak MESS ve TİSK'in Tarihsel Adımları	53
Tarihsel Bağlam: Neoliberal Dönemeç Öncesi ve Sonrasında MESS ve TİSK	54
Akademi ve İş Dünyası: "Solun Kalesi"nden Sermayenin Organik Aydınlarına	56
İmaj Yenileme Stratejileri: "Zalim Patron" dan "Sanatsever Kanaat Önderi" ne.....	57
SONUÇ.....	59
KAYNAKÇA.....	61

İDEOLOJİK MÜCADELE ARACI OLARAK ENTELEKTÜEL SERMAYE: MESS VE TİSK ÖRNEKLERİ

INTELLECTUAL CAPITAL AS AN INSTRUMENT OF IDEOLOGICAL STRUGGLES: THE CASES OF MESS AND TİSK

Arş. Gör. Melih Yeşilbağ

Ankara Üniversitesi

Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

ÖZET

Bu çalışma, neoliberal dönemde sermaye sınıfının ideolojik stratejilerinde gözlemlenen değişimlerin entelektüel ve kültürel sermaye kavramlarıyla açıklanabileceğini iddia etmektedir. Bu amaçla, Türkiye’de iki önemli işveren örgütü olan MESS ve TİSK’in neoliberal dönemeç öncesi ve sonrasındaki ideolojik stratejileri mercek altına alınmaktadır. Endüstriyel ilişkiler alanında faaliyet gösteren söz konusu iki örgüt, emek hareketiyle doğrudan temas içerisinde olmaları ve dolayısıyla sermaye sınıfına dair ideolojik toplumsal algının sonuçlarıyla birebir muhatap olmaları nedeniyle seçilmiştir. Türkiye’de neoliberalizmin miladı olan 12 Eylül 1980 öncesinde MESS ve TİSK, güçlü emek hareketi ve sosyalist örgütler karşısında savunma pozisyonuna çekilmiş, toplumda işadamlarına yönelik olumsuz bir imgenin yayılmasını engelleyememiş, akademi ve kültür-sanat dünyasına nüfuz edememiş ve ideolojiler alanında genel anlamda etkisiz kalmıştır. 12 Eylül’ün Türkiye’de emek hareketini ve sosyalist örgütleri tasfiye etmesiyle kendileri için en önemli tehdidi bertaraf eden bu iki örgüt, artan güç ve etkileriyle birlikte ideolojiler alanında yeni bir stratejiyi hayata geçirmeye başlamıştır. Bu strateji kapsamında akademiyle ilişkiler geliştirilmiş ve kültür-sanat dünyasına ilgi gösterilmiştir. Bu ilişkiler sayesinde bu iki örgüt özelinde sermaye sınıfının entelektüel ve kültürel sermayeleri artmış, sermayedarlar hakkındaki olumsuz imge yerini “edebiyat ve sanattan anlayan, entelektüel kanaat önderi olarak işadami” figürüne bırakmış ve bu değişimler sermaye yanlısı bir ideolojik iklimin oluşturulmasında etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Entelektüel Sermaye, İşveren Örgütleri, Neoliberalizm, Ideolojik hegemonya

ABSTRACT

This paper claims that the changes in the ideological strategies of the capitalist class in the neoliberal era can be explained by the concepts of intellectual and cultural capital. For doing so, it scrutinizes the strategies of MESS and TİSK, two important employers' associations in Turkey, in the field of ideologies before and after the neoliberal turn. These two organizations that function in the area of industrial relations have been chosen because of their immediate interaction with the labor movement and their direct subjection to the consequences of the ideological public perception about the capitalist class. Before 12th of September 1980 that is the turning point of neoliberalism in Turkey, MESS and TİSK took a defensive position against the powerful labor movement and socialist organizations, could not prevent the spreading of anti-business sentiments among masses, could not penetrate the academia and the cultural-artistic scene, and remained generally ineffective in the field of ideologies. After the greatest threat for MESS and TİSK was eliminated through the purge of the labor movement and socialist organizations by the military intervention, these organizations, with their rising power and impact, have launched a novel strategy in the field of ideologies. Under this strategy, they have built stronger ties with the academia and have shown interest in the world of culture and arts. Thanks to these relations, they have increased their intellectual and cultural capital and consequently, the negative public image of capitalists have been replaced by an image of a businessman as “an intellectual conviction leader fond of arts and literature”. These changes have been influential in the emergence of a business-friendly ideological climate.

Keywords: Intellectual Capital, Employers' Associations, Neoliberalism, Ideological Hegemony

GİRİŞ

1970’li yılların sonlarından itibaren dünya ölçeğinde yaygınlık kazanmaya başlayan neoliberalizmin günümüz kapitalizminin hakim paradigmasını oluşturduğu yönündeki kanaat yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu konuya eğilen ve çeşitli disiplinlerden beslenen zengin sosyal bilimler literatüründe neoliberalizmin nasıl kavramsallaştırılması gerektiğiyle ilgili bir fikir birliğinden söz etmek mümkün olmamakla beraber, David Harvey’in (2005:19) “sermayenin emek karşısında sınıfsal gücünü restore etmesi süreci” neoliberalizmin en sarıh ifadesi olarak görülebilir. Bu zengin literatürün ağırlık merkezini yapısal analizler oluşturmaktadır. 1970’lerde dünya kapitalist sistemin ne tür bir yapısal kriz içerisinde olduğu, neoliberalizmin bu kriz durumuna nasıl bir çözüm önerdiği ve bu paradigma etrafında ne tür kurumsal-yapısal dönüşümler gerçekleştiğine dair çokça çalışma bulunmaktadır (Gill 1998; Munck 2002; McNally 2010). Öte yandan, neoliberalizmin ideolojiler alanında yarattığı dönüşümler konusunda benzer zenginlikte bir araştırma gündemi oluşturduğunu söylemek mümkün değildir.¹ Ne var ki, neoliberalizmin yaygınlık kazanmaya başlamasıyla dünya ölçeğinde ideolojiler alanında yaşanan dönüşümün en az yapısal dönüşümler kadar keskin ve kapsamlı olduğunu söylemek mümkündür.²

Açmak gerekirse, 1970’li yıllarda dünyanın büyük bir bölümünde sermaye karşıtı ya da sermaye temsilcilerinin toplumsal pozisyonunu sorgulayan ideolojik yapılanmaların geniş kitleler nezdinde alıcı bulunduğu söylenebilir. 1990’lara gelindiğinde ise bu tür ideolojik yapılanmalarciddi bir erozyona uğramış; sermaye karşıtlığı berhava olmuş; genel olarak servet biriktirme olgusuna, özel olarak da sermaye sınıfı temsilcilerine dair olumsuz kanaatler büyük oranda marjinalleşmiştir. 1970’li yıllarda geniş kitleler nezdinde pek itibar görmeyen sermayedar figürü, 1990’lı yıllara gelindiğine “güçlü, başarılı ve topluma yön veren kanaat önderi” statüsüne erişmiş ve neredeyse bir rol modeli haline gelmiştir. Söz konusu ideolojik dönüşümün nasıl gerçekleştiği, sermaye sınıfı temsilcilerinin kendilerinin toplumsal rolüne dair olumsuz kanaatleri zayıflatmak ve onların yerine alternatif ideolojik kurguların geçmesini sağlamak amacıyla ne tür stratejiler izledikleri soruları ampirik olarak çalışılmayı bekleyen tarihsel sorulardır. Bu makale, bu soruları Türkiye özelinde, iki önemli sermaye örgütü olan MESS (Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası) ve TİSK’e (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu) odaklanarak ve entelektüel sermaye kavramı etrafında örülen bir analiz çerçevesinde yanıtlamayı amaçlamaktadır. Makalenin devamında şöyle bir izlek takip edilecektir. Öncelikle neoliberalizmin ideolojiler alanında yarattığı dönüşümü

1 Bu konuda istisnai çalışmalar için bkz. Blyth (2002), Hall (1998).

2 İdeolojiler alanı ifadesi, ideoloji mefhumunun “bir kavram olarak tanımlanmaktan çok bir alan olarak betimlenmeye yatkın” olduğu kanaatinden yola çıkar. Dolayısıyla, ideolojiler alanı, ideoloji kavramının farklı kullanım biçimlerinin yarattığı gerilimleri aşmak amacını taşır. Bu yönüyle ideolojiler alanı, gündelik ve sağduyusal (commonsensical) bilinçlilik biçimlerini içerdiği kadar sistematik ideolojik üretim kanallarını da, yabancılaşma kaynaklı mistifikasyon ve şeyleşme süreçlerini içerdiği kadar “egemen sınıfların kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirdikleri kasıtlı çarpıtmaları” da içerir. (Çulhaoğlu, 2015: 153-160)

anlamak için entelektüel sermaye kavramının anahtar bir kavram olarak işlevselleştirilmesini öneren bir kuramsal tartışma yapılacaktır. Ardından, söz konusu iki örgüt hakkında tarihsel bilgiler sunulacak ve bu çalışma için neden bu iki örgütün seçildiği açıklanacaktır. Bu bölümü, Türkiye’de neoliberal dönüşümün miladı olarak kabul edilebilecek 12 Eylül askeri darbesinin öncesi ve sonrasında sermaye sınıfının toplumsal pozisyonuna dair bir tarihsel bağlam tartışması izleyecektir. Bu bağlam ışığında MESS ve TİSK’in süreli yayınları ve kamusal açıklamaları mercek altına alınarak, söz konusu iki örgütün değişen ideolojik stratejilerinde odak noktası olan akademiyle ilişkiler ve işadamlarının toplumsal imajı temaları analiz edilecektir.

Çalışmanın bulguları sonuç bölümünde özetlenecektir.

Kuramsal Çerçeve: Sermayenin Değişen Yüzleri; Ekonomik, Entelektüel ve Kültürel

Sosyolog Pierre Bourdieu’nun sosyal bilimler literatürüne yaptığı önemli katkılardan bir tanesi genellikle ekonomik varlıklara istinaden kullanılan sermaye kavramının içeriğini genişleterek, farklı sermaye türleri tanımlamasıdır. Toplumsal sınıf literatüründe sermaye, bireylerin üretim araçları karşısındaki pozisyonunu ifade eden bir ilişki olarak, onların toplumsal hiyerarşi içerisindeki yerini belirleyen ana faktör olarak görülür. Bourdieu’nun bu konudaki açıklamaları ise, bireylerin toplumsal hiyerarşi içerisinde yerinin belirlenmesinde yalnızca ekonomik kaynakların etkili olmadığı varsayımından yola çıkmaktadır. Toplumsal statü, ekonomik kaynakların yanı sıra bireyin kültürel, entelektüel ve sosyal kaynaklarının da bir fonksiyonudur (Bourdieu, 1986). Kabalaştırarak söylersek, para ya maddi varlıklar tek başına bir bireyin toplumsal statüsünün yüksek olmasını sağlamaya yetmez. Bunların yanı sıra, bireyin eğitim durumu, gittiği okulların niteliği, dil ve gündelik hareketlere sinmiş habitus ve kültürel sanatsal tüketim tercihleri (entelektüel ve kültürel sermaye), ait olunan toplumsal ağlar ve çevreler de (sosyal sermaye) toplumsal statünün belirlenmesinde etkilidir.

Sermaye kavramının, birbirlerine dönüştürülebilen biçimler olarak ekonomik, entelektüel, kültürel ve sosyal sermaye olarak genişletilmesi sosyal bilimlerin bir dizi alanında yeni açılımlar sağlamıştır. Bourdieu’nun kavramsallaştırması, özellikle toplumsal sınıflar ve kültürel tüketim biçimleri ilişkisinde, orta ve üst sınıfların kendilerini ayırma (distinction) stratejileri bağlamında işlevselleştirilmiştir (Bourdieu, 1984; Lamont ve Lareau, 1988; Katz-Gerro, 2002). Bunun yanı sıra, entelektüel sermaye kavramı endüstriyel ilişkiler, işletme ve insan kaynakları literatüründe de farklı bir bağlamda kullanıma sokulmuştur. Genellikle firma düzeyinde, bir firmanın sahip olduğu insan kaynakları, örgütsel know-how, enformasyon sistemleri, ilişki ağı gibi maddi olmayan varlıkları ifade eden entelektüel sermaye kavramı bu literatürde yaygın bir kullanım alanına sahiptir (Magrassi, 2002; Sullivan 2000). Bu çalışmada, entelektüel ve kültürel sermaye kavramları Antonio Gramsci’nin hegemonya kavramıyla birlikte okunarak, literatürde pek de yaygın olmayan bir bağlamda ve düzeyde, toplumsal sınıfları temsil eden kolektif aktörler düzeyinde işlevselleştirilecektir.³ Gramsci’nin hegemonya kavramı (1971), kapitalist toplumlarda hakim sınıfların hakimiyetlerini tâbi sınıfların bir düzeyde rızasını almadan, salt zora dayanarak sağlayamayacakları içgörüsünden hareket eder. Dolayısıyla, hegemonik bir hakim sınıf, geniş kitleleri kendi hakimiyetine bir ölçüde ikna etmek zorundadır. Bu da hakim sınıfların, geniş kitlelerin genel olarak toplumsal hiyerarşi ve hakim sınıfların toplumsal rolü hakkındaki düşünme biçimlerine nüfuz edebilecek kapasiteye sahip olmalarını gerektirir. Dolayısıyla, kapitalizmde sınıfsal ilişkilerin yeniden üretimi kaçınılmaz olarak ideolojik süreçleri de içermek zorundadır (Gramsci, 1971). İdeolojiler alanında hegemonya kurmanın en önemli kanallardan bir tanesi, ideoloji üretimi

3 Gramsci ve Bourdieu, kapitalist ilişkilerin yeniden üretim sürecinde “kültür”e verdikleri önem konusunda benzeşmekle beraber, oldukça farklı ve bağdaştırılması zor epistemolojik varsayımlarından hareket ederler. Bu konuda bir tartışma için bkz. Göker (2001). Söz konusu varsayımların kapsamlı bir analizi ve bir bağdaştırma ve aşma çabası için bkz. Burawoy (2012).

konusunda ayrıcalıklı bir pozisyona sahip akademi, kültür-sanat dünyası gibi entelektüel odaklar ve kurumlar üzerinde hegemonya kurmaktır. Bu kurumlarla güçlü ilişkiler geliştirebilen toplumsal sınıflar, burada üretilen ideolojik muhtevanın kendi lehlerine olmasını sağlayabilecekleri gibi, yüksek kültür ve bilgi dünyasıyla haşır neşir oldukça entelektüel ve kültürel sermayelerini arttırarak kendilerini geniş kitlelerden daha belirgin bir şekilde ayırma şansına sahip olacak ve bu kitlelerde ayrıcalıklı toplumsal pozisyonlarını hak ettikleri yönünde bir algı oluşturmayı başarabileceklerdir. Şüphesiz, ideolojiler alanı, bu süreçte devletin, kitle iletişim araçlarının ve aydınların rolü ve egemen ideoloji, resmi ideoloji alt alanlarla birlikte düşünüldüğünde bu noktaya indirgenemeyecek bir karmaşıklığa sahiptir (Çulhaoğlu, 2015). Öte yandan, Bourdieu'nun entelektüel ve kültürel sermaye kavramları Gramsci'nin hegemonya kavramıyla birlikte ele alındığında, Türkiye'de işveren örgütlerinin 1980 öncesi ve sonrası değişen ideolojik stratejilerini açıklama konusunda işlevsel bir niteliğe sahiptir. Aşağıda, böyle bir kuramsal çerçeve kapsamında MESS ve TİSK'in ideolojik stratejileri tartışılacaktır.

Öncü İşveren Örgütleri Olarak MESS ve TİSK'in Tarihsel Adımları

MESS ve TİSK, Türkiye'de gönüllülük esasına dayalı ilk işveren örgütlerindedir. 1959'da kurulan MESS, metal işkoluna kayıtlı işverenleri bir araya getirmek ve bu işverenlerin kolektif çıkarlarını savunmak amacıyla kurulmuştur. Çeşitli işkollarında benzer tarihlerde kurulan işveren sendikaları 1962 yılında bir araya gelerek konfederatif bir şemsiye örgüt olarak TİSK'i kurmuşlardır. 1963 yılında yürürlüğe giren 274 Sayılı Sendikalar Yasasıyla birlikte işveren ve işçi sendikaları yasal statüye kavuşmuş ve toplu sözleşmeler ile grev ve lokavt uygulamalarında tarafları hukuken temsil ehliyetine sahip olmuşlardır (Tokyol, 2003). TİSK ve MESS, bu tarihten itibaren Türkiye'de endüstriyel ilişkiler alanında özellikle orta ve büyük ölçekli sanayicilerin ağırlıkta olduğu örgütsel yapılarıyla etkili işveren örgütleri olarak sivrilmişlerdir. Yasal statüleri gereği endüstriyel ilişkiler alanına yoğunlaşmakla birlikte, faaliyetleri bu alanla sınırlı kalmamış, Türkiye'de sermaye sınıfının öncü kolektif aktörleri olarak doğrudan siyasal ve ideolojik gündemlerde de faaliyet yürütmüşlerdir. Sınıf mücadelesinin keskinleştiği 1970'li yıllarda işveren cephesinin bir anlamda siyasal karargahı niteliğine bürünen bu iki örgüt, emek örgütlerinin taleplerine karşı keskin ve tavizsiz tutumlarıyla gündeme gelmişlerdir (Buğra, 1995). Özellikle MESS, dönemin emek örgütleri arasında bu özelliğiyle nam salmış ve büyük tepki çekmiştir. DİSK'e bağlı işçilerin "DGM'yi ezdik, sıra MESS'te" sloganını yaygın olarak kullanması, MESS'in bu konudaki kötü şöhretini gösteren bir kanıt olarak görülebilir. 12 Eylül darbesinin ardından bir dizi eski yöneticisinin çeşitli hükümetlerde bakanlık ve hatta başbakanlık koltuğuna oturması sayesinde siyasal nüfuzlarını muazzam ölçüde arttırmışlardır.⁴ 1980'li yıllarda TİSK'in genel başkanlığını yürütmekte olan Halit Narin, sermaye sınıfının kamuoyunda en bilindik simalarından birisi haline gelmiştir. Emek hareketinin neoliberal dönemde yaşadığı güç kaybı ve endüstriyel ilişkilerin yakıcı bir gündem olmaktan çıkmasıyla birlikte, TİSK ve MESS'in sermaye sınıfını temsil eden işveren örgütleri arasında görece etkisi ve önemi doğal olarak azalmıştır. Açık ki, TİSK ve MESS günümüzde TUSİAD, MÜSİAD, TOBB gibi işveren örgütleri kadar ön planda değildir. Bununla beraber, her iki örgüt endüstriyel ilişkiler alanında etkili olmaya devam etmektedir ve bilhassa MESS, metal sanayisinin ülke ekonomisindeki ağırlığı ve bu işkolunun Türkiye işçi sınıfının görece örgütlü ve diri kesimlerini barındırması nedeniyle önemini sürdürmektedir. 2015 yılının endüstriyel ilişkiler alanında en sıcak gündemini oluşturan ve ancak Bakanlar Kurulu kararıyla ertelenmek suretiyle durdurulan metal grevi dalgasının birincil muhatabının MESS olması bu durumu ortaya koyan bir veri olarak değerlendirilebilir.

4 Darbe sonrası kurulan askeri hükümette eski TİSK Başkanı Şahap Kocatopçu Sanayi ve Ticaret Bakanı, MESS'in etkili yöneticilerinden Tahsin Önalp ise Bayındırlık Bakanı olarak görev yapmıştır. Türkiye'nin 1983-1989 yılları arasında Başbakanlık görevini yürüten Turgut Özal da MESS'in eski genel sekreterlerindedir.

Bu çalışma için söz konusu iki örgütün seçilmesinin nedenleri şöyledir: Birincisi, 1960'lı yılların başına kadar uzanan uzun tarihleriyle MESS ve TİSK gönüllülüğe dayanan işveren örgütleri arasında öncü ve ayrıcalıklı bir yere sahiptir. İkincisi, her iki örgütün de düzenli yayın faaliyetlerine büyük önem vermesi nedeniyle söz konusu tarihe dair zengin kaynaklar bulmak mümkündür. Bu özellikleriyle, bağımsız örgütlenme deneyimlerinin en başından bu yana sermaye sınıfının dünya görüşünü, önceliklerini ve ideolojik stratejilerini izlemek ve bu konularda 1980 dönemeci sonrasındaki değişimleri tespit etmek için uygun örneklerdir. Üçüncüsü, Türkiye'de işveren örgütlerine dair giderek zenginleşmekte olan literatürde MESS ve TİSK oldukça küçük bir yer teşkil etmektedir. TÜSİAD, MÜSİAD ve TOBB üzerine yoğunlaşan çokça akademik çalışma bulmak mümkünken (Buğra, 1995; Gülfidan, 1993; Uğur ve Alkan, 2000; Öniş ve Türem, 2001), oldukça önemli bir tarihe sahip olan bu iki örgüt hakkında kapsamlı çalışmalar yok denecek kadar azdır.⁵ Bunun muhtemel bir nedeni, işveren örgütlerine dair ilginin artmaya başladığı 1990'lı yıllarda söz konusu iki örgütün görece öneminin azalmış olmasıdır. Bu çalışmanın bir yan amacı da literatürdeki bu eksikliği giderme yönünde bir katkı koymaktır. Dördüncüsü ve en önemlisi ise, MESS ve TİSK'in endüstriyel ilişkilere, dolayısıyla toplu sözleşme, grev ve lokavt gibi süreçlere yoğunlaşan gündemleriyle emek hareketleriyle birebir temas içerisinde bulunan örgütler olmasıdır. Farklı önceliklerle hareket eden ve farklı siyasal düzeylerde iş gören diğer işveren örgütleriyle kıyaslandığında, bu özellikleriyle emek-sermaye çelişkinin daha dolayimsız bir şekilde tarafı konumundadırlar. Yukarıda değinildiği gibi, özellikle MESS, tarihsel olarak emek örgütleri nezdinde sermaye sınıfının en sert ve tavizsiz örgütü, bir anlamda "şahin kanadı" olarak sivrilmiştir. Makalenin çıkış sorusunu oluşturan sermaye sınıfına yönelik toplumsal algının sonuçlarıyla doğrudan muhatap olmaları nedeniyle, diğer işveren örgütlerine göre bu konuda daha fazla ve doğrudan veri sunmaktadırlar. Bu anlamda, iki örgütün sermayenin "kendiliğinden ideolojisi"ni temsil ettikleri iddia edilebilir. Biri ulusal ölçekli konfederasyon, diğeri ise işkolu düzeyinde örgütlenmiş ve konfederasyon üyesi olan, dolayısıyla farklı düzeylerde işlev gören iki örgütün birlikte seçilmesinin sebebi ise şudur: MESS, tarihsel olarak TİSK içerisindeki en güçlü ve en etkili sendika olagelmış ve kamuoyundaki bilinirliği zaman zaman TİSK'in ötesine geçmiştir. Bunun sebebi, MESS'in muhatabı olan metal sanayi işçilerinin tarihsel olarak Türkiye'de işçi sınıfının en örgütlü, en militan ve en radikal kesimi olmasından kaynaklanmaktadır. Yukarıda da değinildiği üzere, bu durum günümüzde dahi devam etmektedir. Sonuç olarak, karşısında güçlü bir emek hareketi bulunan metal işkolu işverenlerinin iç kohezyonu ve kolektif hareket etme kapasitesi, diğer iş kollarının çok ötesine geçmiştir. Bu çalışma bu nedenle, birlikte zengin bir tarihsel malzeme sunan iki örgütü de konu edinmektedir.

Bu çalışma, MESS ve TİSK'in kuruluşlarından 2000'li yıllara kadar tüm süreli yayınlarının incelenmesine dayanmaktadır. İşveren örgütlerinin neoliberal moment öncesi ve sonrasında değişen ideolojik stratejileri çalışmanın odak noktasını oluşturduğu için 1980 öncesi ve sonrasındaki on yıllara özel bir ilgi gösterilmiştir. Temel olarak bu kaynaklara dayanan çalışma, gerektiği ölçüde ulusal basında iki örgüt hakkında çıkan haber ve yorumlardan da faydalanmıştır. Söz konusu süreli yayınlar ve haberler, makalenin temel eksenini oluşturan sorular çerçevesinde analiz edilmiştir.

Tarihsel Bağlam: Neoliberal Dönemeç Öncesi ve Sonrasında MESS ve TİSK

Türkiye 1970'li yılların ikinci yarısında modern dönemin en derin krizini yaşamaktaydı. Bu krizin derinliğinin ve şiddetinin yanı sıra ekonomik, siyasal ve toplumsal veçheleri içermesi hasebiyle kapsamının da çok geniş olduğunu belirtmekte fayda vardır (Ozan, 2012). Ekonomi cephesine bakıldığında, 1960'lı yıllardan bu yana sürdürülen ithal ikameci modelin bir tıkanma noktasına geldiği tespit edilebilir. 1977'den itibaren döviz darboğazları, yüksek enflasyon ve bütçe açıkları sürdürülemez

5 İstisnai bir örneğin bkz. Öztürk (2009).

noktaya gelmiş, temel tüketim maddeleri ve ithal endüstriyel girdilerde kıtlığın baş göstermesi nedeniyle ekonomi durma noktasına gelmiştir (Boratav, 2005). 1970'li yıllar iki darbe arasında kurulan ve ortalama ömrü bir yılı geçmeyen 11 hükümetle, Türkiye tarihinin siyasal düzeyde de en istikrarsız dönemidir. Dahası, kriz durumu toplumsal yapıya da nüfuz etmiş ve dönemin popüler tabiriyle "sağ-sol çatışması" yükselen bir siyasal şiddet sarmalını beraberinde getirmiştir. Kabaca böyle özetlenebilecek bir siyasal atmosferde, MESS ve TİSK'in yayınlarında göze çarpan en belirgin ton geleceğe dair teyakkuz dolu bir endişe ve bir savunma hattı örme çabasıdır. İki örgüt, Türkiye'nin en önemli sorunun giderek radikalleşen işçi hareketi ve yükselen "komünizm tehdidi" olduğu konusunda birleşmektedir. Krizin henüz başlangıç aşamalarının yaşandığı 1975 yılında, TİSK diğer işveren örgütlerine bir çağrı yaparak kendi aralarındaki sorunları bir yana bırakarak beraber hareket etmelerini sağlamaya yönelik, Hür Teşebbüs Konseyi adlı bir üst organizasyon kurulmasına vesile olmuştur. Konseyin açılış konuşmasında TİSK Başkanı Halit Narin'in yaptığı konuşma işveren örgütlerinin o dönemki halet-i ruhiyesini anlamak açısından zengin ipuçları sağlamaktadır. "Ekonomik ve siyasal istikrarsızlığın devlet otoritesini zayıflattığını ve iş barışını tehdit eder hale geldiğini" ifade eden Narin, ülkenin en önemli sorununun "hür teşebbüs ve onun destekçilerine karşı sistematik yıpratma hareketlerini destekleyen bir düşünce yapısının ortaya çıkması" olduğu tespitinde bulunmuş, ve işverenlerin "yekpare bir bütün olarak hareket etmeleri gerektiğini" vurgulamıştır (İşveren, 1975). MESS ve TİSK'in bu konudaki müteyakkız tavrı ilerleyen yıllarda güçlenerek devam etmiştir. 1978 ve 1979 yıllarında MESS İşveren dergisinde çıkan yazılarda "komünizm ve sosyalizm tehdidi nedeniyle özel sektörün yok olma tehlikesiyle karşı karşıya" olduğu dile getirilmiş, devlet yetkililerine "aşırı akımlara ve militan-siyasal sendikacılığa karşı önlem alma" çağrısında bulunulmuştur (MESS İşveren 1978, 1979). Benzer şekilde, TİSK genel sekreteri "artan terör olaylarının birincil sorumlusu olarak siyasal ve ideolojik sendikacılığı" işaret etmiş ve "bu tür sendikacılığın önlenmesi için acil ve kesin önlemler alınması" çağrısında bulunmuştur (İşveren 1980). Özetle, 1970'li yıllarda her iki örgüt de ülkenin en önemli sorununun yükselen işçi sınıfı hareketi ve komünizm tehdidi olduğunu tespit etmiş, bu hareketler karşısında savunmacı bir pozisyon tutturmuş ve toplumda yaygın karşılık bulan sermaye karşıtı fikirlerden rahatsızlıkların dile getirmişlerdir.

Türkiye'deki müesses nizamın 1970'lerin ikinci yarısına damga vuran çok boyutlu krize cevabı bilindiği gibi 12 Eylül darbesi olmuştur. Askeri yönetim öncelikli olarak, MESS ve TİSK'in en önemli sorun olarak gördüğü ve bir an önce durdurulması çağrısında bulunduğu radikalleşen işçi hareketini ve sosyalist örgütleri hedef almış ve bu yapılara karşı uzun süren bir baskı politikasını hayata geçirmiştir. Dönemin işveren örgütlerinin istisnasız hepsi şaşırtıcı olmayan bir şekilde silahlı kuvvetlerin yönetime el koymasını memnuniyetle karşılamışlardır (Savran, 2002). Dönemin MESS Başkanı'nın MESS İşveren dergisinin 12 Eylül'den hemen sonraki sayısındaki demecinde sarf ettiği "Askeri müdahaleyi ülkemizin bekası için başlatılmış kutsal bir görev olarak değerlendiriyor ve şükranla karşılıyoruz" sözleri bu bakış açısını çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Aynı sayıda MESS yönetimi imzalı bir yazıda ise "Tarih 12 Eylül 1980'di ve o gün Türk milleti yeniden doğdu! Türk milleti aylardır beklediği kurtuluş gücünün Türk Silahlı Kuvvetleri olduğunu gördü" ifadeleri yer almaktadır (MESS İşveren, 1980). Darbenin sermaye sınıfı için anlamını en cüretkar ve berrak şekilde ifade eden açıklama ise TİSK Başkanı Halit Narin'den gelmiştir. Narin'in darbe sonrası yeni iş kanununun yürürlüğe girmesinden sonra sarf ettiği "Şimdiye kadar onlar güldü, artık gülme sırası bizde" sözleri askeri yönetim ve sermaye sınıfı arasındaki ilişkileri kuşkuya yer bırakmayacak açıklıkta ifade etmektedir (Ozan, 2012).

Askeri müdahale, militan işçi hareketini ve sosyalist örgütleri tasfiye ederek sermaye sınıfı için en büyük tehdidi ortadan kaldırmıştır. Ne var ki, işveren örgütlerinin toplumsal meşruiyet sorunları ve olumsuz imajları yerli yerinde durmaktadır. Bu örgütler darbe sonrası yükselen özgüvenle birlikte savunma pozisyonundan sıyrılıp ideolojiler alanını kendi lehlerine çevirme amaçlı sistematik ve kapsamlı

bir karşı saldırı stratejisini devreye sokmuşlardır. İlerleyen bölümlerde, MESS ve TİSK özelinde bu stratejinin yoğunlaştığı alanlar tematik bir şekilde tartışılacaktır.

Akademi ve İş Dünyası: "Solun Kalesi"nden Sermayenin Organik Aydınlarına

Yukarıda 1970'li yıllar boyunca sermaye sınıfının savunma halinin belirgin, ideolojik etkisi ve hegemonya kapasitesinin zayıf olduğu tespitinde bulunmuştuk. İki örgütün yukarıda bir ideoloji üretim merkezi olarak tarif ettiğimiz akademi alanıyla ilişkisine baktığımızda bu durumu net bir şekilde gözlemleyebiliriz. 1980 öncesinde MESS ve TİSK akademi dünyasıyla oldukça sınırlı bir ilişki kurabilmiştir. Bunun en önemli nedeni, bu dönemde üniversite kampüslerinin emek-yanlısı, radikal ve sosyalist ideolojilerin etkisi altında bulunuyor olmasıdır. 1960'lı yıllardan itibaren sosyalizm yalnızca işçiler için değil, entelektüeller için de bir ideolojik çekim merkezi haline gelmiş ve üniversite öğrencileri sosyalist örgütlerin önemli bir toplumsal kaynağı haline gelmiştir (Atılğan, 2015). Sol fikirler sadece akademiye değil, entelektüel hayatın tüm alanlarında yaygınlaşmıştır. Bu dönemde faaliyet gösteren kültür merkezlerinin, çıkan dergilerin, kitapların ve filmlerin ezici çoğunluğu, çeşitli eğilimlerden sol ve sosyalist aydınların eseridir (Başgüney, 2015). Solun kültür ve düşünce dünyasındaki hegemonik statüsü, sermaye örgütlerinin bu alana sirayet etmelerini engellemiş ve bu örgütlerin genel olarak entelektüeller, özel olarak da akademi alanıyla etkili ilişkiler geliştirmesini zorlaştırmıştır. MESS ve TİSK bu dönemde sık sık üniversitelerdeki hakim atmosferden rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. 1977 yılında İşveren dergisinde yer alan bir yazıda üniversitelerin "özel sektörü tüm kötülüklerin kaynağı olarak günah keçisi ilan ettiği" vurgulanmış ve bu kurumlara "hür teşebbüs sisteminin muhafazası için sorumlu davranma" çağrısında bulunulmuştur (İşveren, 1977). Benzer şekilde, bu dönemde iki örgütün yayınlarında akademisyenler tarafından yapılan katkılar oldukça seyrektiler. Özetle, 1980 öncesinde MESS ve TİSK'in akademi alanıyla oldukça zayıf bağlar geliştirebildiğini söylemek mümkündür.

1980 sonrası döneme bakıldığında ise bambaşka bir tablo ortaya çıkmaktadır. 1980 öncesinde akademiyle oldukça sınırlı bir ilişki tesis etmiş olan iki örgüt, 1980 sonrasında bu alanla ilişkilerini geliştirmeye özel bir önem göstermiştir. Söz konusu stratejinin en belirgin örneği kamuya açık sempozyum, konferans, panel türü etkinliklerdir. Çeşitli konularda gerçekleşen bu panellerde MESS ve TİSK'in güncel talepleri akademisyenlerin katkılarıyla desteklenerek savunulmuştur. Sözelimi, 1984 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi'nde gerçekleştirilen toplu iş sözleşmeleri konferansına yoğun bir akademik katılım sağlanmıştır. Bu konferanstan bir alıntı akademi-iş dünyası ilişkisinin çarpıcı dönüşümüne dair fikir verici niteliktedir:

"Milletimiz uzun zamandır üniversite ve iş çevrelerini iş birliği içerisinde görme özlemindeydi. 12 Eylül Askeri müdahalesinin getirdiği huzur ve güvenlik ortamı sayesinde nihayet bu iş birliğinin gerçekleşmesinden kıvanç duyuyoruz." (İşveren, 1984)

MESS ve TİSK'in akademik ilişkilere verdiği stratejik önemin görülebileceği bir diğer alan, iki örgütün yayınlarında akademisyen katkılarının dramatik yükselişidir. TİSK İşveren dergisinde 1970 yıllarda akademisyenlerin katkıda bulunduğu sayfa sayısının derginin toplam sayfa sayısına oranı %2'nin altında iken, 1980'li yıllarda oran %9'a, 1990'lı yıllarda ise %16'ya yükselmiştir. Akademisyenlerin bu yayınlara yaptığı katkıların ezici çoğunluğunun MESS ve TİSK'in güncel taleplerini destekler nitelikte olduğunu belirtmekte fayda vardır. Dolayısıyla, söz konusu katkılar MESS ve TİSK'in politik tercihlerine bilimsel bir statü sağlama işlevini görmüşlerdir. TİSK İşveren Dergisi'ndeki akademik katkı artışının yanı sıra, MESS de 1996 yılında çıkartmaya başladığı Mercek adlı yeni süreli yayınlara akademik ilişkilerine yeni bir boyut getirmiştir. Ağırlıklı olarak akademisyenlerin katkıda bulunduğu bu dergi, sermaye sınıfının güncel stratejilerinin tartışıldığı bir tür teorik yayın organı işlevi görmüştür. Bunun

da ötesinde, TİSK, 2006 yılında endüstriyel ilişkiler alanına odaklanan TİSK Akademi adlı bir hakemli dergi çıkarmaya başlamıştır. Söz konusu yayın faaliyetleri, bu iki örgütün akademi alanına yaptıkları sistematik müdahalenin belirgin göstergeleridir. İş dünyasının akademiyle yakınlaşan ilişkilerinin diğer bir görünür vechesi ödül mekanizmasıdır. MESS'in önemli yöneticilerinden Jak Kamhi 1992 yılında İstanbul Üniversitesi'nden, Halit Narin ise 2008 yılında Uludağ Üniversitesi'nden fahri doktora ünvanı almışlardır.

1980 sonrasında işveren örgütlerinin akademi dünyasıyla geliştirdiği ilişkileri şu şekilde anlamlandırmak mümkündür: Öncelikle, MESS ve TİSK'in sağladığı akademik destek, bu iki örgütün güncel talep ve politikalarına bilimsel bir statü kazandırma ve toplumsal meşruiyet sağlama işlevi görmüştür. İkincisi, akademisyenlerin iş dünyasıyla yakınlaşmaları, onları sermaye sınıfının organik entelektüelleri haline getirmiş ve bu sınıfın ideolojiler alanına güçlü bir şekilde nüfuz etmelerini sağlamıştır. Üçüncüsü, akademi dünyasıyla içli dışlı olma hali ve ödül mekanizmaları, işveren temsilcilerinin toplumsal prestijine büyük katkı sağlamıştır. Tüm bunları, işveren örgütlerinin entelektüel sermayelerini arttırma, 1980 öncesi dönemde başlarını ağrıtan toplumsal meşruiyet sorunlarına çözüm bulma ve bu yolla "iş dünyası-dostu" bir ideolojik iklim yaratma stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

İmaj Yenileme Stratejileri: "Zalim Patron" dan "Sanatsever Kanaat Önderi"ne

1980 öncesi dönemde genel anlamda iş adamı figürüne olumsuz çağrışımlar atfeden bir tahayyülün toplumun geniş kesimlerince kabul gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yıllardaki keskin sınıf mücadeleleri, emek hareketinin gücü ve yaygınlığı böyle bir toplumsal algının oluşumuna etki eden faktörler arasında değerlendirilebilir. Dönemin popüler Yeşilçam filmleri, iş adamı figürüne dair olumsuz çağrışımların izini sürebileceğimiz bir alan sunar. Bu filmlerde işadamı figürü tipik olarak "gaddar, paraya ve güce tapan, bencil ve merhamet duygusundan yoksun kötü adam" olarak resmedilmiştir (Arslan, 2005). Türkiye'de kamuoyunda belki de en fazla tanınan işadamı Sakıp Sabancı bu durumdan rahatsızlığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Bizim filmlerimizde, romanlarımızda gazete ve dergilerdeki karikatürlerde bir 'felaket' işadamı tipi vardır. Özellikle fabrikatör dediğin koca göbekli olacak! Surat meymenetsiz, saç dökük, bakışlar lanet, ağızda kocaman bir Havana purosunu, yelekte bir baştan bir başa altın köstek, dolma gibi parmaklarda altın yüzükler, 'tip' bu!" (Bali, 2002: 35)

Özetle, 1980 öncesinde işadamları hakkında toplumsal algıdaki yaygın kanaatin olumsuz olduğunu söylemek mümkündür. 1980 sonrasında ise işveren örgütleri bu olumsuz çağrışımları değiştirmek için sistematik bir imaj restorasyonu stratejisine başvurmuşlardır. MESS ve TİSK'in yayınlarına bu gözle bakıldığında, 1980 öncesi ve sonrasında çarpıcı bir değişim görmek mümkündür. 1980 öncesinde genel iktisadi konular, siyasi değerlendirmeler ve teknik yazılardan müteşekkil olan ve oldukça renksiz bir profil sergileyen yayınlar, sonraki dönemde hem konu çeşitliliği hem de tarz açısından köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Sözelimi, 1986 yılında MESS İşveren dergisine MESS'in genel sekreteri tarafından kaleme alınan görüş adlı bir köşe eklenmiştir. Bu köşede yazılan yazılarda öne çıkan temalardan bir tanesi "insan ilişkileri"dir. Bu tema etrafında dönen yazılarda sık sık "paranın her şey olmadığı, sağlıklı insan ilişkileri kurmanın mutlu bir hayatın anahtarı olduğu" yönünde vurgular yer almaktadır. Bunun yanı sıra, daha önce sadece ekonomik ve siyasi meselelerle ilgilenen MESS ve TİSK yöneticileri, yazılarında edebiyat ve sanat konularına değinmeye başlamışlardır. İşverenlerin gittikleri konserleri, okudukları romanları, katıldıkları sergileri okuyucularıyla paylaşması yaygın bir eğilim haline gelmiştir. 1986 yılında MESS İşveren dergisi sadece bu konuya hasredilmiş "İşadamımızın Sanat Dünyası" adlı bir bölüm yayınlamaya başlamıştır. TİSK'in yayını olan İşveren dergisi de 2005 yılında yeni bir içerik ve tasarımla çıkmaya

başlamıştır. Derginin yeni halinde sanat, gezi, arkeoloji gibi düzenli bölümler eklenmiş ve sanatçılarla yapılan röportajlara sık sık yer vermeye başlanmıştır. Bu dönemde dergilerde göze çarpan ve yinelenen bir diğer tema dergiye katkıda bulunanların sıklıkla kullandıkları adlandırmasıyla "yaşamın renkleri" dir. Öncesinde oldukça maddiyat temelli ve "soğuk" bir izlenim veren işadamları, yeni dönemde "hayata renk katan küçük detaylar" a olan ilgilerini göstermek için özel bir çaba sarfetmişler ve "yaşama sanatı" na dair deneyimlerini okuyucularıyla neredeyse şiirsel bir dille paylaşma alışkanlığı geliştirmişlerdir. Bu şiirsel dil arayışı, işverenlerin düzenledikleri etkinliklere de yansımıştır. Sözgelimi, MESS'in hayli teknik bir mesele olarak değerlendirilebilecek iş güvenliği konusunda gerçekleştirdiği bir sempozyuma "devşirin yaşamın çiçeklerini" başlığı uygun görülmüştür (MESS, 2000).

MESS ve TİSK'in yayınlarında görülen tüm bu dönüşümler, sistematik bir imaj restorasyonu çabası dahilinde değerlendirilmelidir. 1980 öncesinde iş adamı figürünün yaygın olumsuz çağrışımlarını silme ve yerine olumlu bir imaj yerleştirmenin iki örgütün öncelikli gündemlerinden biri haline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu amaçla MESS ve TİSK yayınları, iş adamlarının kültür ve sanat dünyasına olan ilgilerini ve entelektüel kapasitelerini kamuoyuna göstermek için özel bir çaba sarfetmişlerdir. Dolayısıyla kültürel ve entelektüel sermayelerini artırma yoluyla toplumsal meşruiyetlerini ve prestijlerini güçlendirmeyi amaçladıkları söylenebilir. Gerçekten de, 1970'li yılların "zalim sömürücü" imgesiyle anılan patron stereotipi, 1990'lı yıllara gelindiğinde yerini "sanata düşkün, entelektüel kanaat önderi ve vizyoner olarak işadamı" figürüne bırakmıştır. TÜSİAD'ın 1997 yılında yaptığı bir araştırma da söz konusu imaj restorasyonu stratejisinin sonuç verdiğini kanıtlar niteliktedir. Bu araştırmaya göre toplumda büyük işadamlarına güvenen bireylerin oranı 1990'da yüzde 28'den 1997'de yüzde 62'ye yükselmiştir (Bali, 2002: 109)

SONUÇ

Bu makale, sermaye sınıfı temsilcilerinin 1980 öncesi dönemde toplumda kendilerine dair yaygın karşılık bulan olumsuz çağrışımları neoliberal döneme tür stratejilerle kendi lehlerine dönüştürdükleri ve nasıl “iş-dünyası dostu” bir ideolojik iklim yarattıkları sorularından yola çıkmaktadır. Bu amaçla, Türkiye’de iki önemli işveren örgütü olan MESS ve TİSK’in yayınlarına odaklanılmış ve bu iki örgüt özelinde sermaye sınıfının ideolojiler alanına dair değişen stratejileri analiz edilmiştir. 1980 öncesi dönemde MESS ve TİSK, ideolojiler alanında sol/sosyalist yapılanmaların gücü ve etkisi karşısında bir tür savunma pozisyonundadır. Bu dönemde, ideolojiler alanında önemli üretim merkezleri olarak değerlendirilebilecek akademi, kültür sanat dünyası gibi çevrelere nüfuz etme becerisinden yoksun olduğu izlenimi veren sermaye sınıfının toplumsal prestiji düşük seyretmektedir. Sınıfsal pozisyonlarının toplumsal meşruiyetiyle ilgili sorunlar yaşayan MESS ve TİSK, bu dönemde devlet otoritesini dönemin en büyük sorunu olarak gördükleri radikal emek hareketine ve sosyalist örgütlere karşı harekete geçmeye çağırarakla yetinmişlerdir. Türkiye’de neoliberal dönüşümün miladı sayılan 12 Eylül askeri müdahalesi emek hareketini ve sosyalist örgütleri tasfiye ederek sermaye sınıfının en acil tehdit olarak nitelendirdiği sorunu ortadan kaldırmıştır. Darbeyle başlayan süreç, MESS ve TİSK kökenli yöneticilerin devlette söz sahibi konumlara gelmesine, dolayısıyla sermaye sınıfının devlet katında doğrudan nüfuzunun artmasına vesile olmuştur. Sermaye yanlısı neoliberal reformların bir bir ardına geçtiği bu dönem, MESS ve TİSK için parlak yıllar olmakla beraber, sermaye sınıfı temsilcilerine dair olumsuz çağrışımlar ve bu sınıfın toplumsal meşruiyet sorunları yerli yerinde durmaktadır. Bir başka deyişle, ekonomik ve siyasi meselelerde sermaye sınıfı açısından işler yoluna girmeye başlasa da ideolojiler alanındaki problemler devam etmektedir. İşte bu dönemde MESS ve TİSK söz konusu alanda savunma pozisyonunu bırakıp bir tür karşı saldırı stratejisi geliştirmeye başlamıştır. Söz konusu stratejinin önemli bir ayağını akademiyle kurulan ilişkiler oluşturmuştur. İki örgütün yayınlarında ve kamuya açık organizasyonlarına akademisyen katkılarının artışı ve akademik kurumlardan alınan ödüller, MESS ve TİSK’in güncel politikalarına bilimsel bir destek sunmuş, meşruiyetlerine pozitif bir etkiye bulunmuştur. Benzer şekilde, 1980 öncesi dönemin aksine, MESS ve TİSK’in kültür sanat dünyasına ilgi göstermeye başlamaları, kamuoyunda “maddiyat düşkünü, zalim patron” imgesinin zayıflayarak “edebiyat ve sanata meraklı, seçkin zevklere sahip bir kanaat önderi olarak iş adamı” figürünün yaygınlık kazanmasını sağlamış ve bu yolla sermaye sınıfının toplumsal prestijinin yükselmesinde ve iş dünyası dostu bir düşünsel iklimin oluşmasında etkili olmuştur. Başka bir deyişle, neoliberal dönemde sermaye sınıfı temsilcileri entelektüel ve kültürel sermayelerini arttırarak toplumsal meşruiyetlerini güçlendirmiş ve bu yolla ideolojik nüfuzlarını arttırmışlardır.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

- MESS İşveren Gazetesi (1963'ten 2013'e)
İşveren Gazetesi(1964'den 2013'e)
Mercek Dergisi(1996'dan 2013'e)
MESS, *Gelenek ve Gelecek*, MESS Yayınları, 1999.
MESS, *Medya'da MESS 6*, MESS Yayınları, 1999.
MESS, *Medya'da MESS 7*, MESS Yayınları, 2000.

Kitap ve Makaleler

- Arslan, U. T. (2005). *Bu kâbuslar neden Cemil?: Yeşilçam'da erkeklik ve mazlumluk*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Atılğan, G. (2015). "Sanayi kapitalizminin şafağında", *Osmanlı'dan günümüze Türkiye'de siyasal hayat içinde* (der. Atılğan, Uslu, Saraçoğlu). İstanbul: Yordam.
- Bali, R. N. (2002). *Tarz-ı hayat'tan life style'a: yeni seçkinler, yeni mekânlar, yeni yaşamlar*. İstanbul: İletişim.
- Balkan, N., & Savran, S. (2002). *The politics of permanent crisis: class, ideology and state in Turkey*. New York: Nova Science Publishers.
- Başgüney, Hakkı (2015). *Yazarlar Çağı: Türkiye'de 1960 ve 1980 arasında edebi üretim ve politika*. İstanbul: Yazılama.
- Baydar, O., Dinçel, G., (1999). *75 yılda çarkları döndürenler*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Blyth, M. (2002). *Great transformations: economic ideas and institutional change in the twentieth century*. New York: Cambridge University Press.
- Boratav, K. (2005). *Türkiye iktisat tarihi, 1908-2002*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1986)ç "The forms of capital". *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* içinde (der. J. Richardson), 241-258.
- Burawoy, Michael. (2012). "The Roots of Domination: Beyond Bourdieu and Gramsci". *Sociology* 46(2), 187-206.
- Buğra, A. (1995). *Türkiye'de Devlet ve İşadamları*: İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çulhaoğlu, M. (2015). *Binyıl eşliğinde marksizm ve Türkiye solu*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Gill, S. (1998). "New constitutionalism, democratisation and global political economy". *Pacifica Review: Peace, Security & Global Change*, 10(1), 23-38.
- Gramsci, A., Hoare, Q., & Nowell-Smith, G. (1972). *Selections from the prison notebooks of Antonio Gramsci*. New York: International Publishers.
- Göker, E. (2001). "Durkheim'in sol eli: Pierre Bourdieu'nun muhalefeti", *Praksis* 3, 228-251.
- Gülfidan, Ş. (1993). *Big business and the state in Turkey: the case of TÜSİAD*. İstanbul: Boğaziçi University.
- Hall, S. (1988). "The Toad in the Garden: Thatcherism Among the Theorists", *Marxism and the Interpretation of Culture* içinde (der. Cary Nelson). Chicago, University of Illinois Press. 35-57.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Katz-Gerro, T. (2002). "Highbrow Cultural Consumption and Class Distinction in Italy, Israel, West Germany, Sweden, and the United States". *Social Forces*, 81(1), 207-229.
- Lamont, M., & Lareau, A. (1988). "Cultural Capital: Allusions, Gaps and Glissandos in Recent Theoretical Developments" (SSRN Scholarly Paper No. ID 2131347). Rochester, NY: Social Science Research Network.
- Magrassi, P. (2002). "A taxonomy of Intellectual capital." Research Note COM-17-1985, Gartner.
- McNally, D. (2011). *Global slump the economics and politics of crisis and resistance*. Oakland, CA: PM Press.
- Munck, R. (2002). *Globalisation and labour: the new "great transformation"*. London; New York: Zed Books.

- Ozan, E. D. (2012). *Gülme sırası bizde: 12 Eylül'e giderken sermaye sınıfı, kriz ve devlet*. İstanbul: Metis.
- Öztürk, Ö. (2009). "Türkiye'de Sendikal Mücadele, Sermaye Birikimi, MESS ve Koç Holding". *Praksis* 19, 337-361.
- Sullivan, P. H. (2000). *Value-driven intellectual capital: how to convert intangible corporate assets into market value*. New York: Wiley.
- Uğur, A., & Alkan, H. (2000). "Türkiye'de İşadamları-Devlet İlişkileri Perspektifinden MÜSİAD". *Toplum ve Bilim*, 85, 133-155.
- Tokyol, A. (2003). "İşveren Sendikaları" 75 Yılda Çarkları Döndürenler içinde, (der. Baydar ve Dinçel). İstanbul: Tarih Vakfı.